

Оповідання

Саме на покрову ввечері в дев'ятій годині сиджу я край вікна й п'ю чай. Коли чую, по Владимирській вулиці загуркотіли вози пожежної команди. Гуркіт був такий здоровий, що аж поміст двигтів під ногами. В темному вікні блискали й миготіли мідні лиснючі каски на головах пожежних, котрі стояли рядками зверху на платформах, де лисніли сикавки й усякова снасть для гасіння пожежі. Платформи з барилами й людьми катали, мов навіжені, швидше, ніж це буває звичайно. Очевидячки, трапилась пожежа здорова й раптом, несподівано. Неначе уся вулиця аж гриміла й торохтіла, так що мої вуха ледве видержували.

Вбігає в мою горницю сусід-пожилець і каже, що на Подолі в гавані зайнялись сажні деревні в довгих складах, а може, й склади дощок.

— От вийдіть та подивіться, бо з Андріївської гори, де стирчить Андріївський собор, видно пожежу, як на долоні.

Я хапком натяг на себе пальто й вибіг на вулицю саме проти Десятинної церкви, де було в той час моє житло. Я поспішаю по вулиці, що спускається до Андріївського собору. І через кілька хвилин я вийшов до місця, де починається Андріївський спуск, та з дива й спинився. Передо мною з'явилась така препишна картина, котра нагадала мені "Останній день Помпеї" відомого маляра-художника Брюллова.

Я підвів очі вгору. Уся половина неба на північ над Подолом була червоняста, неначе розпечена червона мідь. Небо було тоді вкрите густими хмарами. Червоний, неначе кров'яний одлиск йшов по хмарах, і густий покрівець з хмар неначе світився наскрізь, неначе зайнялося півнеба й падало без полум'я. А на цьому червоному, ніби мідному, поспеченому в огні полотнищі, саме посеред його, була ніби намальована Андріївська церква з п'ятьма банями, стуленими з тонких колонок. Здалеки, спершу, мені здавалась церква темна, аж чорна, ніби на

жевріючому полі картини був намальований чорний силует собору, що ніби висів високо в небі. Але я наблизивсь трохи до собору й почав придивляться, милуючись цією картиною, що рідко на віку доводиться бачити.

От Трехсвятительської та Владимирської вулиць з електричних ліхтарів та з вікон домів сипався маленький тихий електричний світ і обсипав усю церкву, ніби світ од місяця, що зайшов за хмари. Собор було видно увесь в якомусь чудному, фантастичному світі, було знать навіть тонкі, сливе стулені докупи доладні колонки на банях, на вуглах самого будування корпусу собору; було примітне навіть капітелі на колонках і вікна. Собор неначе злипався докупи з високими чавунними сходами й поренчатами по їх, що піднімались вгору до плацу — цвинтаря; зливався докупи, мов одно суцільне будування, з домом на два стажі, над котрим, замість стелі, був цвинтар собору. Усе це забудування здавалося суцільним, і через те самий собор здавався вищим удвоє, високим, величним і надзвичайно легким на червонястому полі картини, котрим була сливе половина палаючого обрію.

А мідно-червоне небо раз у раз миготіло, неначе кліпало велетенське кров'яне око, як тільки займались і спалахували високо вгору сажні деревні й сухі смолкі склади соснових дощок. Небо ніби ворухилось, мов живе, миготіло й кліпало. А собор високо-високо бовванів в тому, кров'яночервоному просторі в височині, ніби десь на високих вершинах Альп.

Картина була страшна. Колорит її й величність нагадали мені величні й страшні картини Апокаліпсиса. І справді, я неначе бачив уявки одну з апокаліпсичних страшних картин: така вона була фантастична! Мені уявлялись скелисті береги острова Патмоси, бо одлиски тихо сипались по височезних домах на Андріївському спуску нижче од собору. Я неначе бачив скелі і небо огняне, і землю чорну, й червоні зірки й хмари, і високий храм, що ніби був намальований чорним силуетом й висів серед огняного червоного неба.

І я все стояв і дивився й чудувався на цю пречудову картину і не міг одвести од неї очей. Я й забув, що вихопився з дому подивитись на страшну пожежу, бо вона вислизла зовсім з моєї пам'яті.

Але з Старого міста з двох вулиць насунулась сила людей. Деякі катали наниз по спуску на зовщиках що було сили. Натопт людей сливе збив мене з місця і штовхав з усіх боків. Цікаві люде бігли бігцем униз на скверик на терасі, що був зараз нижче собору, звідкіль було добре видно пожежу на Подолі. Я тільки тоді згадав за пожежу, як стовпище неначе покотилось по тротуарі й по вулиці й недоброхить посунуло й мене й понесло, неначе бистра течія води з гори в велику заливу, коли часом наглий тучний дощ ллє ливцем, мов з відра.

Зараз-таки нижче од собору я побачив через терасу саму пожежу. Між двома високими домами на визвозі, чи спуску, далеко на Подолі палало ніби широке багаття в гавані над самісінькою водою. Полум'я було силенне! Сухі соснові склади дощок, колодок, сажні деревні палали довгою огняною смугою. Низ жеврів червоним жаром, неначе в велетенській печі або в рибальській кабіці над морем. А звідтілє все спахали ніби огняні язики, кучеряві червоні й оранжеві фантастичні квіткі, плигали вгору, спадали вниз, неначе горіло на далекій півночі смужкою од самого низу обрію північне сяєво й виганяло й шпурляло од себе вгору ніби червоні й жовті хвилі. Дим шугав угору все вище та вище, ніби до самих хмар. Надворі був великий сухий та холодний осінній вітряга. Вітер дмухав на багаття й розносив червоні іскри на воду. Іскри сипались на всі боки, ніби з мішків. Вітер крутив їх на всі боки й висипав у воду.

На невеличкій терасі стовплась людей сила, неначе в церкві на Великдень. Люде повилазили на павільйон й обсіли й обстали покрівлю. Хлопчики й діти повилазили на парапет й обсіли й обстали його од краю до краю. За парапетом уся гора була ніби обсипана людськими головами, бо люде лізли з Подолу вгору, неначе сарана.

Я насили просунувся уперед, оглянувся назад. Над моєю головою ніби висів на небі Андріївський собор, весь червоний, ніби облитий калиновим соком або кров'ю. Чотири високі та тоненькі [бані] з колонками з чотирьох боків ясно виступали нарізно од середньої бані, неначе обтикані й обсипані калиною. А рядком через вулицю червоніли п'ять круглих бань Десятинної церкви, червоні, як жар, неначе залізні й розпечені на жарі, ніби аж пашіли вогнем, як і сама пожежа в гавані. Нижче по спуску високі на п'ять етажів здорові доми різко й ясно виступали з темряви один нижче другого з своїми то круглими, то шпичастими невеличкими баштами. Всі вони стояли червоні, неначе скелі з червоними визубнями й зазубнями.

Усі гори за домами, далі за ярком, уся гора Кисілівка над Подолом з церквою й кладовищем зверху — все це або червоніло, або чорніло, як запечена темно-червона кров. Щось було пекельне й фантастичне перед моїми очима і загалом — страшне. Здавалось, ніби сім апокаліпсичних янголів одразу вилили на Київ усі сім фіялів людського горя та пожежі та крові... Незабаром вітер дмунув з півночі, ніби буря, й посипав, мов з мішка, іскри на межуючий з гаванню квартал, де скупчилась сама за себе біднота в убогих дерев'яних старезних домках та дворах, де стояли на квартирах звошки та знаходили собі притулок усякі заходжі на заробітки в гавані селяни. Сіно в возовнях сухе, як перець, спалнуло в одну мить заразом. Вогонь обхопив цілий квартал. В дворах були загони худоби, зігнаної на продаж на заріз... Крики й гвалтування піднялись, певно, до самого червоного неба...

В Дніпро одкидалось червоне, ніби криваве небо, червоніли ніби хмари, котрі впали й розстелені по землі серед чорної ночі... Мені несамохіть пригадалась Лиса гора над Дніпром нижче од Києва, повна вішальників, де кожний стунь землі зверху під шибеницями, певно, напоєний людською кров'ю й почервонів од людської крові, як почервоніли од страшної пожежі гори й Дніпро...

А вітер з-за Дніпра дмухав, мов навіжений, сухий та холодний, й роздмухував ту страшну пожежу все більше та дужче. Я кинув оком униз

з гори на Поділ, що розстелявся глибоко нанизу, неначе в безодні. Усей Поділ був чорний та темний, неначе вкритий чорним оксамитом до самісінької пожежі. І в тій чорній темряві ніби висіли на повітрі різні електричні ліхтарі та червоніли осяяні світлом вікна в високих домах. Яке чудове чорне широке полотнище, усе неначе поцяцьковане, посипане й заткане ясними блискучими здоровими зірками, в вередливих чудернацьких, сливе фантастичних взорцях. Ні домів, ні церков, ні монастирів та вулиць — нічого не видно в темряві, неначе їх там і нема. Тихо-тихо! Тільки в тій чорній безодні ніби плавають в чорному повітрі скрізь по рівнині розсіяні й повішані ясні, білі, різкі, сливе соняшні огні та червонясті плями до самісінької смуги огню, жару й диму пожежі.

1910 року. 1 октября.